

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ

ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Παράσταση από αρχαϊκή κύλικα (Μουσείο Λούβρου). Το όργωμα και οι άλλες αγροτικές εργασίες αποτελούσαν την κύρια μέριμνα των Ελλήνων κατά την αρχαιότητα.

Ιστορική αναδρομή

Στα **ομηρικά έπη** εκτός από περιπέτειες και πολεμικά γεγονότα υπάρχουν πολλά στοιχεία της καθημερινής ζωής της εποχής στην οποία αναφέρονται και αυτής κατά την οποία γράφτηκαν. Στην ομηρική κοινωνία εργάζονταν από κοινού βασιλείς, άρχοντες, ελεύθεροι πολίτες και δούλοι. Οι ίδιοι οι εργάτες της γης, της θάλασσας ή του βουνού, όταν οι ανάγκες το απαιτούσαν, άφηναν τα ειρηνικά έργα τους και έπιαναν τα όπλα για να αντιμετωπίσουν κάποιον επιδρομέα ή να ικανοποιήσουν τις επεκτατικές ορέξεις του ηγεμόνα τους.

Παράλληλα, οι λεγόμενοι **δημιουργοί**, που κοινωνικά ήταν κοντά στην ομηρική αριστοκρατία, είχαν και άλλες ικανότητες, για τις οποίες επικρατούσε η άποψη ότι ήταν δώρο των θεών (*ιερείς, μάντιες, ιατροί, άοιδοί*). Μια ξεχωριστή κατηγορία δημιουργών ήταν και οι τεχνίτες (*ξύλουργοί, χαλκείς, κεραμοποιοί, μουσικοί*). Οι περισσότεροι πάντως ήταν πλανόδιοι και διέθεταν οι ίδιοι τα προϊόντα της εργασίας τους. Συνήθως ονομάζονταν *βάνανσοι* ή *χειρώνакτες*.

Κατά τα **αρχαϊκά χρόνια** το σκηνικό αλλάζει. Η πόλη-κράτος ως θεσμός ισχυροποιείται, το εμπόριο με την εισαγωγή του νομίσματος, την αύξηση του πληθυσμού και τον αποικισμό ξεφεύγει από τα στενά τοπικά όρια και το άτομο απελευθερώνεται. Κάτω από τέτοιες συνθήκες οι τεχνίτες βρίσκουν την ευκαιρία να εγκατασταθούν μόνιμα σε κάποια πόλη, να ανοίξουν το εργαστήριό τους και με τη βοήθεια δούλων να αυξήσουν την παραγωγή τους. Σταδιακά τα εργαστήρια πολλαπλασιάζονται. Συνέπεια της οικονομικής εξέλιξης είναι η

εμφάνιση νέων επαγγελματιών, που έρχονται να καλύψουν τις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες και τις καταναλωτικές απαιτήσεις¹.

Κατά την **κλασική περίοδο**, παρότι οι κάποιιοι επώνυμοι αριστοκράτες (Πλάτων, Αριστοτέλης, Ξενοφών) θεωρούσαν υποτιμητική κάθε μισθωτή και χειρωνακτική εργασία, δεν ήταν δυνατόν να ανακοπεί το διαρκώς ογκούμενο ρεύμα ανάπτυξης νέων επαγγελματιών. Επειδή η συμμετοχή των Αθηναίων πολιτών στα κοινά της πόλης απαιτούσε πολύ χρόνο αλλά και για άλλους λόγους, σταδιακά δούλοι και μέτοικοι ανέλαβαν τις περισσότερες χειρωνακτικές ή μισθωτές εργασίες.

Στην αθηναϊκή οικονομική ζωή λειτουργούσε πρακτικά ο νόμος της προσφοράς και της ζήτησης. Καμιά νομοθεσία δεν καθόριζε κάποιους λειτουργικούς ή προστατευτικούς όρους εργασίας. Η ανεργία ήταν υπαρκτό φαινόμενο. Κάθε πρωί οι άνεργοι της Αθήνας συγκεντρώνονταν στην Αγορά και οι εργοδότες μπορούσαν να επιλέξουν όσους και για όσο χρονικό διάστημα ήθελαν. Όταν η ανεργία έφτανε σε μεγάλο ποσοστό, οι υπεύθυνοι πολλών πόλεων κατέφευγαν στο μέτρο της κατασκευής μεγάλων δημόσιων έργων για να την αντιμετωπίσουν. Ο Πλούταρχος υποστηρίζει ότι ένας από τους λόγους των έργων του Περικλή στην Ακρόπολη ήταν κι αυτός.

Οι μέρες που δεν εργάζονταν οι Αθηναίοι (αργίες) υπολογίζονται σε 60 το χρόνο. Το ημερομίσθιο ενός απλού εργάτη δεν ήταν καθόλου ικανοποιητικό. Συνήθως ήταν μόλις 1 δραχμή. Με το ποσό αυτό δεν μπορούσε να ζήσει μια οικογένεια, παρότι την παραδοσιακή λιτότητα των Ελλήνων.

Επαγγέλματα της υπαίθρου

Στην ύπαιθρο θα συναντήσουμε τους γεωργούς, τους κτηνοτρόφους, τους λατόμους, τους υλοτόμους, τους μεταλλωρύχους καθώς και όσους ασχολούνταν με το ψάρεμα και το κυνήγι.

1. Η γεωργία. Οι Έλληνες θεωρούσαν τη γεωργία βασική πηγή πλούτου, μητέρα και τροφοδότη όλων των τεχνών. Πέρα από τα υλικά αγαθά πρόσφερε

1. Εξειδίκευση

Στις μικρές πόλεις ο ίδιος τεχνίτης φτιάχνει κρεβάτι, πόρτα, αλέτρι, τραπέζι και πολλές φορές ο ίδιος χτίζει τα σπίτια και μένει ευχαριστημένος, αν έτσι βρρίσκει εργοδότες αρκετούς να τον τρέφουν. Αλλά είναι αδύνατο ο πολυτεχνίτης άνθρωπος να τα φτιάχνει όλα τέλεια. Στις μεγάλες όμως πόλεις, επειδή πολλοί έχουν ανάγκη τον κάθε τεχνίτη, αρκεί μια τέχνη σε κάθε τεχνίτη για να κερδίζει το ψωμί του. Πολλές φορές δεν αρκεί ούτε ολοκλήρη μια τέχνη, αλλά άλλος φτιάχνει παπούτσια για άνδρες και άλλος για γυναίκες. Και υπάρχουν τεχνίτες που άλλοι ράβουν με κλωστές από νύμφα ζώων τα παπούτσια και άλλοι μόνο τα κόβουν. Άλλοι πάλι κόβουν μόνο φορέματα, και άλλοι δεν ανακατεύονται στο κόψιμο των φορεμάτων, αλλά μόνο τα ράβουν και κερδίζουν το ψωμί τους.

Ξενοφών, Κύρου Παιδεία, 8, 2, 5.

σωματική υγεία και εμφανιζόταν στην ψυχή όσων την ασκούσαν το αίσθημα της δικαιοσύνης, γενναιότητα, υπομονή και επιμονή². Οι αγρότες χωρίζονταν σε τρεις κατηγορίες: σ' αυτούς που είχαν τη γη και την καλλιεργούσαν μόνοι τους (αὐτουργοί), σ' αυτούς που ανέθεταν σε άλλους την καλλιέργειά της και επέβλεπαν το όλο έργο, και σ' αυτούς που εμπιστευόνταν τα πάντα σε κάποιο διαχειριστή και αρκούσαν στα κέρδη από τα κτήματά τους, ζώντας σε κάποια πόλη. Στην Αθήνα, μέχρι την κλασική εποχή, το μεγαλύτερο μέρος της γης κατείχαν οι αριστοκράτες ενώ αργότερα, ιδίως κατά τον 4ο αιώνα π.Χ., τα κτήματά τους διασπάστηκαν σε πολλά μικρότερα και έτσι αυξήθηκε ο αριθμός των ιδιοκτησιών.

Η εργασία των γεωργών ήταν σκληρή. Εργάζονταν όλο το χρόνο και τα μέσα καλλιέργειας που διέθεταν ήταν σχεδόν πρωτόγονα. Συνήθως καλλιεργούσαν δημητριακά, αμπέλια, σπρωροφόρα δένδρα και λουλούδια. Παράλληλα ασχολούνταν με τη μελισσοκομία, μια και το μέλι εθεωρείτο εκλεκτό προϊόν.

2. Η κτηνοτροφία. Στη Θεσσαλία και στη Βοιωτία η μορφολογία του εδάφους βοηθούσε στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας αλόγων και βοδιών. Στην Αττική, όπως και στις περισσότερες άλλες ελληνικές περιοχές, εκτρέφονταν πέρα από τα γνωστά υποζύγια, που ήταν απαραίτητα για τις μετακινήσεις, κυρίως χοίροι και αιγοπρόβατα. Τα τελευταία πολλές φορές αποτελούσαν αφορμή διενέξεων. Κατέστρεφαν δηλαδή αγροτικές καλλιέργειες και έφερναν σε αντιπαράθεση αγρότες και κτηνοτρόφους. Οι αρχές συχνά αναγκάζονταν μέχρι και να απαγορεύουν την εκτροφή αιγοπροβάτων.

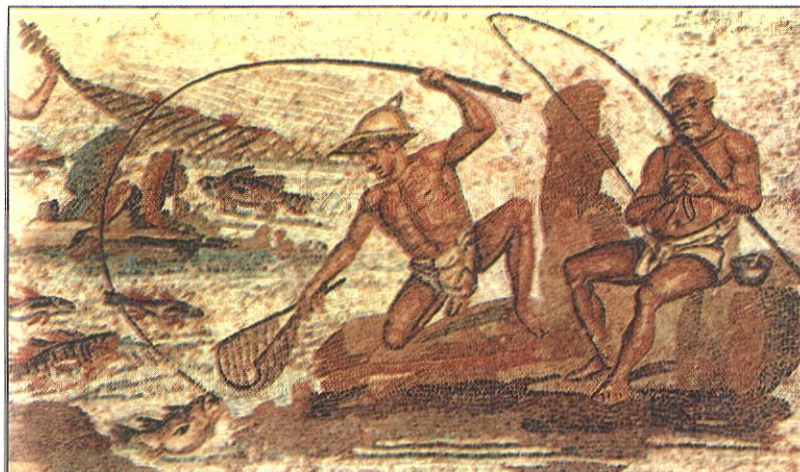
3. Το κυνήγι και το ψάρεμα. Το κυνήγι και το ψάρεμα ήταν από τις πιο αγαπητές και προσοδοφόρες, κατά περίπτωση, ασχολίες των Ελλήνων. Η περιπλάνηση στα βουνά και τους κάμπους για τη συνάντηση του θηράματος και οι τεχνικές για την εξόντωση και περισυλλογή του ασκούσαν το σώμα και έθιζαν τους νέους ιδίως στην αντιμετώπιση πιθανών μελλοντικών πολεμικών κινδύνων. Χρησιμοποιούσαν σφενδόνες, παγίδες, τόξα, ακόντια, τσεκούρια, δόρατα και ειδικά εκπαιδευμένα σκυλιά για να κυνηγούν μεγάλα (λύκους, αγριόχοι-

2. Ο βασιλιάς Κύρος γεωργός

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Λένε ακόμα ότι ο Κύρος, που σήμερα όπως ξέρουμε είναι ενδοξότατος βασιλιάς, είπε κάποτε στους καλεσμένους του ότι δίκαια θα μπορούσε και αυτός να πάρει δύο βραβεία, το πολεμικό δηλαδή και το γεωργικό, γιατί ήταν άριστος στην καλλιέργεια της γης και στην προστασία των καλλιεργημένων τόπων.

ΚΡΙΤΟΒΟΥΛΟΣ: Έχεις δικιο Σωκράτη, ο Κύρος καμάρωνε που καλλιεργούσε τη γη και την έκανε προσοδοφόρο, όσο καμάρωνε που ήταν ικανός στον πόλεμο.

Ξενοφών, Οικονομικός, 4, 16, 17.

Ψηφιδωτό με σκηνή ψαρέματος (Αρχ. Μουσ. Τριπόλεως). Το ψάρεμα αποτελούσε προσοδοφόρο επάγγελμα, και η σπουδαιότητά του φαίνεται από το πλήθος των επινοήσεων σε εργαλεία και τεχνικές ψαρέματος.

ρους, αρκούδες) ή μικρά ζώα (λαγούς) και πουλιά (πέρδικες, τσίχλες, ορτύκια).

Το ψάρεμα, που απαιτούσε περισσότερη υπομονή και λιγότερη δύναμη το θεωρούσαν μάλλον επάγγελμα παρά “ευγενή άσκηση” και κατά κανόνα το απέφευγαν οι αριστοκράτες. Η τεχνική του ψαρέματος με το καλάμι δεν διέφερε καθόλου από τη σημερινή. Ακόμα και τεχνητά δολώματα χρησιμοποιούσαν. Η καθετή, το πυροφάνι, το δίχτυ και το καμάκι ήταν, επίσης, περίπου όπως και σήμερα.

4. Άλλα επαγγέλματα της υπαίθρου. Οι **λατόμοι** έβγαζαν τα μάρμαρα από την Πεντέλη, την Πάρο ή άλλες περιοχές και οι **υλοτόμοι** έκοβαν τα δέντρα στα δάση. Τα προϊόντα της εργασίας τους τα παρέδιδαν σε αυτούς που

τα μετέφεραν στα εργαστήρια (γλυπτών, ξυλουργών κ.ά.) για επεξεργασία. Οι **μεταλλωρύχοι** άνοιγαν χαμηλές στοές με τις αξίνες, τις σμίλες και τα σφυριά τους και προσπαθούσαν να

Κορινθιακό πλακίδιο με παράσταση ορυχείου (6ος αι. π.Χ., Αρχ. Μουσ. Ανατ. Βερολίνου).

εξορύξουν το μέταλλευμα, που άλλοι μετέφεραν έξω από τις γαλαρίες. Τα μέτρα υποστύλωσης και εξαερισμού ήταν τις περισσότερες φορές υποτυπώδη, αυτό και οι θάνατοι στα μεταλλεία ήταν συνηθισμένο φαινόμενο.

Επαγγέλματα των πόλεων

Στην Αθήνα, στην περιοχή του Κεραμικού, έστηναν τα περίφημα εργαστήριά τους οι **αγγειοπλάστες**, οι οποίοι κατασκεύαζαν πιθάρια, ποτήρια (κύλικες), αγγεία σε διάφορα σχήματα, λυχνάρια κ.ά. Ο τροχός που αποτελούσε το κύριο εργαλείο τους ήταν απλός: ένας δίσκος πάνω σε έναν κάθετο άξονα. Στο δίσκο αυτό τοποθετούσε ο τεχνίτης τον πηλό και τον γύριζε με το χέρι. Όταν τέλειωνε το αγγείο, το ξέραιναν στον ήλιο ή το έψηναν σε φούρνο και άρχιζαν τη διαδικασία της διακόσμησης. Οι **αγγειογράφοι** συνήθως ακολουθούσαν τον ερυθρόμορφο ή μελανόμορφο ρυθμό, προσθέτοντας πολλές φορές και άλλα χρώματα. Τα περισσότερα αγγεία που κατασκεύαζαν εξυπηρετούσαν καθαρά πρακτικούς σκοπούς. Τα λίγα που είχαν διακοσμητικό χαρακτήρα αποτελούσαν το καύχημα των εργαστηρίων. Σ' αυτά συνήθως υπέγραφαν από κοινού αγγειοπλάστης και αγγειογράφος ή ένας από τους δύο.

Σκηνή κρεοπωλείου από οinoχόη (6ος αι. π.Χ., Μουσείο καλών τεχνών Βοστώνης). Εικονίζεται κρεοπώλης να τεμαχίζει κρέας.

Τα δέρματα των ζώων παραλάμβαναν από τους χωρικούς ή τους **κρεοπώλες** οι **βυρσοδέψες** για να τα επεξεργαστούν στα εργαστήριά τους και να τα παραδώσουν στη συνέχεια στους **σκυτοτόμους** (υποδηματοποιούς). Οι τελευταίοι, σύμφωνα με τον Ξενοφώντα, ήταν ειδικευμένοι άλλοι σε ανδρικά και άλλοι σε γυναικεία παπούτσια και έπαιρναν κανονικά μέτρα στους πελάτες τους πριν αρχίσουν την κατασκευή.

Στα υφάσματα, που κυρίως προέρχονταν από τη ρόκα και τον αργαλειό των γυναικών κάθε σπιτιού, αναλάμβαναν οι **βαφείς** να δώσουν το επιθυμητό χρώμα και οι **γναφείς** να τα περιποιηθούν. Η συνέχεια ανήκε στους ράφτες

Παράσταση από αγγείο (Μουσείο Ashmolean Οξφόρδης). Εικονίζεται υποδηματοποιός να παίρνει μέτρα ενός αγοριού για να κατασκευάσει υποδήματα.

και τις ράφτρες.

Το επάγγελμα του **τραπεζίτη/δανειστή** συναντάται συχνότερα κατά τα τέλη του 5ου π.Χ. αιώνα, ως απόρροια της τότε οικονομικής κατάστασης.

Δανεισμοί υπήρχαν και παλιότερα αλλά πάντα χωρίς τόκο (έξρανοι). Τώρα επαγγελματίες επενδύουν χρήματα σε δανεισμούς για καθαρά κερδοσκοπικούς λόγους. Ο συνηθισμένος τόκος κυμαινόταν στο 10-12%. Επειδή πολλές φορές οι τοκογλύφοι ζητούσαν μεγαλύτερο τόκο, το κράτος συχνά καθόριζε ανώτατο όριο, για να προστατεύει τους πολίτες από την εκμετάλλευση και την κερδοσκοπία.

Από τη στιγμή που ο Ιπποκράτης στη θέση του εμπειρισμού και της μαγείας έβαλε τη λογική και την παρατήρηση, το επάγγελμα του **ιατρού** πήρε το δρόμο της εξέλιξης. Στην Αθήνα **ιατροδιδάσκαλοι** μάθαιναν στους επίδοξους γιατρούς τα στοιχειώδη για τη διαγνωστική των ασθενειών, την πρακτική θεραπεία (βεντούζες, αφαιμάξεις) και την επιφανειακή χειρουργική. Την ανατομία του σώματος ελάχιστα γνώριζαν οι αρχαίοι, γιατί ο τεμαχισμός πτωμάτων παραδοσιακά δεν επιτρεπόταν. Το γεγονός ότι πολλοί άσχετοι παρίσταναν τους γιατρούς και εκμεταλλεύονταν τους ασθενείς, είχε δώσει στο επάγγελμα κακή φήμη. Αν και ο Πλάτων δεν θεωρούσε την ιατρική επάγγελμα για ελεύθερους ανθρώπους, υπήρχαν πολλοί συμπολίτες του που το ασκούσαν με ζήλο και χρησιμοποιούσαν δούλους ως βοηθούς τους. Αναφέρονται και κάποιες ειδικότητες γιατρών, όπως οι **οφθαλμίατροι** που χρησιμοποιούσαν κολύρια και οι **οδοντίατροι** που σφράγιζαν τα δόντια με μολύβι ή χρυσάφι. Συναφή ήταν και τα γυναικεία επαγγέλματα της **νοσοκόμας**, της **μαίας** (η μητέρα του Σωκράτη ήταν μαία) και της **πρακτικής θεραπεύτριας** (για γυναίκες που από ντροπή δεν ήθελαν να πάνε σε άνδρες γιατρούς).

Τα φυτά και τα βότανα αποτελούσαν τη βασική ύλη για τα φάρμακα. Οι **ριζοτόμοι** τα συνέλεγαν και τα έφερναν στο **φαρμακοποιό** για επεξεργασία και διάθεση. Πολλές φορές το ρόλο του φαρμακοποιού έπαιζε ο ίδιος ο γιατρός.

Οι **κάπηλοι** (μικρέμποροι) και οι **έμποροι** (μεγαλέμποροι) αποτελούσαν δύο από τις μεγαλύτερες επαγγελματικές τάξεις. Συνήθως οι γεωργοί, οι κτηνοτρόφοι, οι ψαράδες και οι τεχνίτες πουλούσαν μόνοι τα προϊόντα τους στην Αγορά³. Σε πολλές όμως περιπτώσεις και για πολλούς λόγους οι κάπηλοι αγόραζαν από τους παραγωγούς τα προϊόντα, τα τοποθετούσαν στα καταστήματα που είχαν στην Αγορά και τα διέθεταν στους πολίτες αποκομίζοντας κάποιο κέρδος⁴. Το επάγγελμά τους δίκαια ή άδικα ήταν παρεξηγημένο και υποβαθμισμένο κοινωνικά. Τους κατηγορούσαν ότι συχνά έκλεβαν στο ζύγι ή ότι νόθευαν τα προϊόντα τους. Για το λόγο αυτό οι **μετρονόμοι** και οι **αγορανόμοι** τούς είχαν υπό συνεχή παρακολούθηση. Οι **έμποροι** είχαν στα χέρια τους κυρίως τις εισαγωγές και τις εξαγωγές της πόλης. Η θαλασσοκρατία των Αθηναίων μετά τα Μηδικά βοήθησε στην ανάπτυξη του θαλάσσιου κυρίως εμπορίου. Το λιμάνι του Πειραιά είχε γίνει διεθνές εμπορικό κέντρο.

Παράσταση από αγγείο (5ος αι. π.Χ., Μουσείο Fitzwilliam, Καίμπριτζ). Εικονίζονται δύο χωρικοί να μεταφέρουν χοίρους και άλλα προϊόντα στην αγορά για να τα πουλήσουν.

3. Το τέχνασμα του ψαρά

Οι ψαράδες ζητούσαν για τα ψάρια τους όσα ήθελαν και δεν θα διάταζαν να ζητήσουν μεγαλύτερη τιμή, αν κατάφεραν να τα κρατήσουν φρέσκα. Οι προνοητικοί αγορανόμοι δεν τους επέτρεπαν να τα βρέχουν με νερό, γιατί όταν βιάζονταν να τα πουλήσουν για να μην τους χαλάσουν, δε ζητούσαν υπερβολικά μεγάλη τιμή.

Μια μέρα ένας Αθηναίος ζαλίστηκε και λιποθύμησε στην αγορά. Ένας ψαράς ήθελε να τον βοηθήσει για να συνέλθει και έχυσε πάνω του ένα αγγείο νερό. Αληθινά ο διαβάτης συνήλθε, αλλά όταν ο έμπορος άδειασε το αγγείο με το νερό, ράντισε όλους τους γείτονες και όσους βρέθηκαν εκεί τυχαία. Οι αγορανόμοι που ήρθαν τρέχοντας διαπίστωσαν ότι το δοχείο με τα ψάρια γέμισε ως τη μέση με νερό και τα ψάρια ζωντάνεψαν κι' άρχισαν να κουνούν τις ουρές τους. Αυτή τη φορά η παράβαση του νόμου είχε ελαφρυντικά, και στους αγορανόμους δεν έμεινε τίποτα άλλο να κάνουν, παρά μόνο να τον διατάξουν να αδειάσει αμέσως το νερό από το δοχείο, πράγμα που έκανε. Ο έμπορος είχε πετύχει άλλωστε το σκοπό του! Ο περαστικός που είχε λιποθυμήσει τα είχε συμφωνήσει για δύο οβολούς.

Κ. Kolobova-E. Ozereckaja, Η ζωή στην αρχαία Ελλάδα, σ. 59, 60.

4. Σκηνές από την αγορά της Αθήνας

Παντού (στους δρόμους γύρω από την Αγορά) διασταυρώνονται όλοι όσοι έχουν κάτι να πουλήσουν: δούλοι με υφάσματα που μόλις έφτιασαν, τεχνίτες του Κεραμικού χωρικοί που έχουν ξεκινήσει από το χωριό

Η πολιτεία προστάτευε τους εμπόρους, γιατί από το ένα μέρος είχε οικονομικό όφελος (οι τελωνειακοί δασμοί έφταναν μέχρι και 2% της συνολικής τιμής του προϊόντος) και από το άλλο εξασφάλιζε στους πολίτες επάρκεια σε σιτηρά ιδίως, επειδή η εγχώρια παραγωγή δεν κάλυπτε τις ανάγκες τους. Όσοι με τον ένα ή τον άλλο τρόπο εμπλέκονταν στη διαδικασία εισαγωγής, διακίνησης και επεξεργασίας του σιταριού (έμποροι, μυλωνάδες, αρτοποιοί) απειλούνταν με αυστηρές ποινές, αν παρέβαιναν τους σχετικούς νόμους. Ένας νόμος για παράδειγμα απαγόρευε την τεχνητή έλλειψη σιταριού που είχε ως αποτέλεσμα την άνοδο της τιμής του. Παράλληλα, η πόλη φρόντιζε να υπάρχουν πάντοτε ικανά αποθέματα σιταριού στη σιταγορά (ἀλφιτόπωλιν) του Πειραιά⁵.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Μελετώντας το απόσπασμα του Ξενοφώντα (παράθεμα αρ. 1) να εξηγήσετε γιατί στις μεγάλες πόλεις υπάρχει μεγαλύτερη εξειδίκευση στα επαγγέλματα και να επιχειρήσετε συσχετισμούς με τη σύγχρονη πραγματικότητα.

2. Να συγκρίνετε μέσα και τεχνικές που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Έλληνες στην άσκηση των επαγγελματιών τους με αντίστοιχα σημερινά.

τους πριν από την αυγή, Μεγαρίτες που σπρώχνουν τα γουρούνια τους, ψαράδες της Κωπαΐδας ... Στις ώρες που ορίζει ο κανονισμός ανοίγουν οι αγορές των λαχανικών, των φρούτων, των τυριών, των ψαριών, των κρεάτων, των αλλαντικών, των πουλερικών, του κυνηγιού, του κρασιού, των ξύλων, των αγγείων, τα παλιατζίδικα και τα μαγαζιά που πουλάνε σιδερικά. Υπήρχε και μια γωνιά για βιβλία. Κάθε έμπορος έχει τη θέση του, γιατί πληρώνει γι αυτήν. Στη σκιά κάποιου μεγάλου παρατετάσματος ή μιας ομπρέλας εκθέτει τα εμπορεύματά του πάνω σε κάποιο πάγκο, πλάι του είναι η άμαξα και τα ζώα του, που αναπαύονται. Οι πελάτες περνούν και ρωτούν. Παραγγελιοδόχοι και αχθοφόροι προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Φωνές, όρκοι, βρισιές, φιλονικίες. Οι αγορανόμοι δεν ξέρουν ποιον να πρωτακούσουν.

G. Glotz, La travail dans la Grece antique, p. 345, 346.

5. Οι μεγάλοι βιοτέχνες

Δεν ξέρεις λοιπόν ότι από την αλευροποιία ο Ναυσικύδης όχι μόνο τον εαυτό του τρέφει, αλλά ακόμα και χοίρους πολλούς και βόδια, και έχει τόσο περίσσειμα ώστε και για την πόλη πολλές φορές να αναλαμβάνει λειτουργίες, και από την αρτοποιία ο Κύρηβος και όλη του την οικογένεια τρέφει και ζει πλουσιοπάροχα, και ο Δημέας ο Κόλλυτεύς από τη χλαμυδοουργία, ο Μέων από τη χλανιδοποιία (χλανίς= μάλλινο ένδυμα) και οι περισσότεροι από τους Μεγαρείς ζούνε από την κατασκευή εξωμίδων; Ναι, μα το Δία, είπε, γιατί αυτοί αγοράζοντας βάρβαρους ανθρώπους, τους έχουν για να τους αναγκάζουν να δουλεύουν όσο είναι καλά, ενώ εγώ έχω ανθρώπους και ελεύθερους και συγγενείς μου.

Ξενοφών, Απομνημονεύματα, 2, 7.